

KNJIŽEVNOST.

Socialni problemi. Eseji. Spisal Abditus. V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. Str. 234. Cena K 3-60.

Abditus je slovenski javnosti že znan. Piše zlasti v „Naše Zapiske“ socialne in socialistične eseje, in pričujoče delo je prav zbornik takih esejev. Abditus je zmeren socialist in priznati moramo, da nam med vsemi slovenskimi socialisti najbolj simpatičen. Njegove teorije sicer niso filozofično predelane, zato tuintam manj jasne ali celo nedoločne, a kar je bolj važno, njegove teorije so resni poizkusi po resnici in pravici hrepenenja duše. Lehko bi morda celo rekli, da je ves Abditov socializem le refleks hrepenenja, le refleks bolesti življenja. Abditus je videl, da so sodobne socialne razmere za cele ljudske sloje nevzdržne, morda je bilo to spoznanje tudi plod svoje življenjske izkušnje, zato je postal socialist.

Kaj pa hočejo socialisti? „Ekonomske, gospodarsveno izravnati današnje velike razlike med ljudmi“ (str. 81). „V ta namen zahteva socializem posplošenje ali podružabljenje produkcijskih sredstev. To je temeljni in prvotni stavek modernega socializma. Samo oni, ki stoji na tem stališču, more o sebi reči, da je socialist“ (81).

O tem osnovnem socialnem problemu se vrti vse Abditusovo delo.

Socializem se nam predstavlja historično kot marksizem, zato se je moral tudi Abditus seznaniti z marksizmom. In res tudi nad polovico te knjige obravnava marksizem. A v marksizmu moramo ločiti poleg kritike kapitalistične dobe splošno socialistično tendenco pa idejne temelje socializma. Vtis vse knjige pa je ta, da si je Abditus od marksizma prisvojil komaj kaj več kakor splošno tendenco. S kritiko se splošno seveda strinja, a odločno je zavrgel Marxov materializem, njegovi teoriji o veljavi, ki jo ima zase sicer še za pravo, pa zanika osnovni pomen.

„Socializem“ — tako odkrito izpoveda Abditus — „se danes ne more več držati trhle veje filozofičnega materializma... Socialist, ki zahteva novega in boljšega življenja, mora tak življenjski nazor kategorično zavreči“ (str. 87). Zato je Abditus odločno tudi proti „Svobodni Misli“, ki izkuša s takozvanim „kulturnim bojem“ ljudstvu izrvati vero (154). Abditusu je verstvo ne le individualno nujno, ampak obenem tudi „socialno potrebno ali vsaj pomembno“ (str. 229). Verstvo posameznika je najvišje dobro, ki ga imamo (95). Zato treba imeti „nedotaknjen respekt pred verstvom individua“ (ib.). Poleg tega pa socializem ni le gospodarsko vprašanje, ampak je splošno življenjsko vprašanje, ki ga ni mogoče rešiti brez duševnega preporoda (83), brez jasnosti o življenju, brez etičnega hotenja, brez verskega poglobljenja (89). Cela vrsta vprašanj je, ki jih more rešiti le verstvo (228). Ateizem je tudi socialno nevzdržljiv in neporaben (229). Historično je najvišje verstvo krščanstvo. Abditus ne govori o zgodovinski resničnosti krščanstva, odkrito pa zopet priznava dvoje: prvič, da daje krščanski svetovni nazor večjo možnost duševnemu napredku ter da je novemu socialnemu individualizmu vsekakor

bližje kakor pa „duševna pustinja materialistiške filozofije“ (87) in drugič, da je krščanstvo pojmljivo le s Kristusom, „kakršnega nam je dalo prvotno krščanstvo“ (233). Ako z modernimi „zavržemo Kristusa-Boga, nam krščanstvo v verskem pogledu ne more več služiti, potem si moramo sami najti kjerkoli zadostila za naše čuvstvo vernosti ali pa se vrniti nazaj preko dvatisočletne dobe v antiko, versko neenotnost in raztepenost“ (233).

Poleg materializma oznanja marksizem posebno teorijo o delu in veljavi. Kritika se je lotila tudi te „marksistične pozitivne sklepne točke“ in kakor priznava Abditus, „omajala Marxov nauk o veljavi in delu“ (142).

Marksizem ima torej danes „čisto drug pomen, kakor ga je nekdanj imel, lahko sem marksist, ne da bi moral prisegati na Marxa“ (str. 192). Kaj je torej bistvo takemu marksizmu? „Ne cilj, ampak gibanje, ki ga je povzročil in povečal (Marx), je glavna pridobitev... Velikanski boj proti bedi mas se je začel“ (str. 193). To gibanje je pa v smeri proti posplošenju produkcijskih sredstev, torej proti temu, kar smo rekli izpočetka, da je Abditusu bistvo socializma.

Toda tudi tega ne smemo še kar splošno umeti. Socializem, kakor ga pojmuje Abditus, „ne zametuje načelno zasebne lastnine in ne prezira njenega pomena za družabno življenje sploh“ (148). „Prvotno in temeljno načelo modernega, čistega socializma je, da se omeji in odpravi zloraba produkcijske svobode, zloraba zasebne lastnine produkcijskega, trgovskega, finančnega kapitala. Bistvo socializma je hotenje, ubiti kapital kot „krvoseca“ ljudskih mas. Zasebna lastnina in premoženje sama na sebi nista socialistična protivnika. Zakaj zasebna lastnina je upravičljiva v toliko, v kolikor ni s pomočjo vsestranske svobode kapitala, potem njegovega zmotnega nasilja protisocialno izsesana iz nepremožne delavske mase.“ Zato pa Abditusu tudi ekspropriacija ne more biti „stvar revolucije“, temveč se morejo izravnati nasprotja v družbi le s pozitivnim delom države in „samopomočne zadružne misli“. Tako bi se bližali neki boljši enakosti. „Popolna šablonska enakost (pa) ni mogoča, ker narava sama ne trpi vsega tega. Družabna enakost ljudi bi tičala v tem, da si vsakdo, svojim zmožnostim in talentom primerno, lahko z delom pridobi najmanj toliko, kolikor za svoje individualne ali družinske zahteve potrebuje. Omogoči naj se torej svobodna konkurenca duševnih sil. V tem tiči velik del zahtevane družabne enakosti ljudi“ (str. 150).

Če še dodamo, da Abditus ne zameta države, temveč le zahteva, da se demokratizira (150), da ne zameta družine, češ da je le objestnost kapitalistiškega bogastva rodila misel o svobodni ljubezni in razporoki (150), da torej Abditus priznava, „da ima danes socializem še polno nebitvenih priveskov iz stare liberalne dobe, in da je mnogo teh priveskov ali neokusnih ornamentov družabno in socialistično naravnost pomotnih“, četudi se „proglajajo za bistveno socialistične“ (148), tedaj nam bo prilično jasno, kaj je Abditusu

socializem. Ko bi bili vsi socialisti taki, „smotreno delo z njimi za družabno blaginjo celote“ pač ne bi bilo težko. Pravzaprav: ali bi nas od njih še kaj ločilo? Praktično komaj kaj, teoretično morda misli o mejah kolektivizma.

Toliko o tem zanimivem delu. Seveda s tem vsebina ni izčrpana. Ker so zbrani v knjigi eseji, je naravno, da se je doteknil Abditus tega in onega, česar tu ne moremo podrobneje omenjati. Zanimiv je n. pr. esej o slovenskem socialnem prepovedu, kjer Abditus priznava veliko zmago dr. Mahniča nad slovensko liberalno dobo (22), in pomen dr. Kreka za „slovensko družabno renesanco“ (29). V posebnem eseju obravnava Abditus tudi žensko vprašanje, pravitako vprašanje o zanemarjeni mladini.

Izobražencu bo ta knjiga vsekako interesantno in tudi informativno berivo.

Dr. A. Ušeničnik.

Izreka v poeziji. Sestavil dr. Anton Breznik. (VII. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v št. Vidu nad Ljubljano o šolskem letu 1911/12.) Namen pisateljev je, „pokazati na primere, kjer se sme ali celo mora delati razlika v izreki med vezano ali nevezano besedo“. Dr. Breznik ima tanko uho za jezikoslovne posebnosti in je opazil, da si pesniki dovoljujejo razlike od normalne slovnice. Kako izrekati gotove glasove v pesmih, ki jih isti pesniki često različno rabijo? Pisatelj jih našteva po vrsti: Najprej $u=v$ (umreti — vmreti, usmiljen — vsmiljen), potem zlogotvorni $r, s=z, k$ in podvajanje glasov. Vmes je razprava o zevu, ki ga hočejo nekateri pregnati iz poezije. Dr. Breznik navaja mnogo primer spajanja samoglasnikov, ki jih je treba izgovarjati s sinicezo, in trdi, da je tako spajanje v pesmi dovoljeno, ne sme se pa zahtevati od pesnikov, da bi vedno spajali samoglasnike v takih primerih. Pisatelj se sklicuje na izreko vzhodnih Štajercev in Belokranjcev, ki ne poznajo spajanja in izgovarjajo oba samoglasnika, ki sta ločena po zlogih. „Zavoljo tega se pesniki lahko sklicujejo na tako izreko in so upravičene tudi pesmi, v katerih zija zev, in naj zija kolikor hoče!“ Prav je, da je pisatelj zopet načel to za naše pesništvo važno vprašanje, a rešeno s tem še ni. So zevi, ki so tako trdi, da se jih mora pesem ogibati, in zato se nam zdi, da gre pisatelj predaleč, ko trdi, da naj imajo pesniki glede hiata popolno svobodo. Zadnje poglavje je posvetil pisatelj „čistim stikom“. Starejši pesniki so bili v stikih mnogo izbirljivejši, moderni pa rabijo uprav nemogoče stike. Pisatelj trdi, da je zapeljal k temu pesnike nekdanji urednik „Ljubljanskega Zvona“ V. Bežek, ki je odpravil v pesmih nagloma znamenja. „Novi rod, ki je stopil brez šole na pozorišče, se v novi pisavi ni mogel več gibati: brez naglasov naš črkopis ne loči poluglasnikov, ne dolgih in kratkih zlogov, ne raznih e- in o-glasov itd., in novi rod ni znal več delati stikov. Ker mu nova pisava ni več kazala raznih glasov, je delal stike samo po črkah, ne po glasovih.“ Gotovo je nekaj na tem. Globlji vzrok je pa ravno šola, v kateri se je jela gojiti umetnična izgovorjava pismenega jezika; ta je izbrisala dialektične posebnosti, in posledica tega splošnega niveliranja je bila, da je pesnik videl črke, a ni slišal več naravnega glasu. Poleg tega je pa moderna zlasti v svojem početku prezirala vso tradicijo in se postavila na stališče individualne svobode. Mnogo bolj nego v poeziji se je ta novi duh pokazal v slikarstvu. Zdravi okus se vrača zopet k stalnejšim in zdravejšim

načelom. Dr. Breznik hoče moderno pripeljati zopet na pravo pot in ji kliče: „Pravila stikom določa izreka, ne pa pisava!“ — Spis je vreden, da se vpoštevata in bo pripomogel k razbistrenju glede nekaterih kontroverznih vprašanj.

L.

O isti razpravi smo prejeli še naslednjo oceno:

V klasičnem prevodu Puškinovega Jevgenija Onjeginina izpod peresa dr. Ivana Prijatelja (Prevodi iz svetovne književnosti, VI. zv., izdala Matica Slovenska l. 1909.) sem bil zagledal nekaj rim, nad katerimi sem osupnil; tako n. pr. v začetku II. poglavja:

Kraj, kjer Jevgenij čas je tratil,
bilà je tiha krasna vas;
naslad nedolžnih tam prijatelj
bi hvalil bil Boga na glas.

Tratil — prijatelj? To naj se rima? Ali prav vidim? Svojim očem skoro nisem mogel verjeti, ko sem jo bral. Ta rima je nekaj čisto novega v slovenski poeziji. Ali je pa tudi upravičena? Zastonj sem iskal pojasnila v naših šolskih knjigah. Janežič-Sketova slovnica (9. izdaja 1906) še vedno trdi (str. 290), da morajo biti rime čiste, t. j. samoglasniki in soglasniki se morajo, začeni od naglašene samoglasnika, popolnoma strinjati. Potemtakem rima tratil — prijatelj ne velja! Bilo je očitno, da Prijatelj Jevgenij Onjegin uvaža v našo poezijo glede stika neko novo načelo, ki pa šola o njem še nič ne ve. Letos pa dobim v roke dr. Breznikov spis: Izreka v poeziji. Zdob mi je bilo vse jasno. Dr. A. Breznik namreč teoretično zagovarja tisto novo načelo, ki ga je bil dr. Prijatelj pred tremi leti praktično uvedel v našo poezijo, to načelo namreč, da naj pesnik ne rima za oko, ampak za uho, ali z drugimi besedami: za rimo ne sme biti merodajna pisava besed, ampak izreka, kajti pesmi namen je od nekdanj, da se poje ali vsaj glasno bere, ne pa samo nemo z očmi predirja.

Izreka torej bodi vrhovno in merodajno načelo v poeziji. Toda slovenska izreka je različna: na Kranjskem drugačna, na štajerskem itd. zopet drugačna. Po kateri naj se pesnik ravna? Breznik čisto trezno stavi to-le pravilo: ker so zapadna narečja podlaga knjižnemu jeziku, zato bodi ta izreka normalna tudi v poeziji; vendar pa imej pesnik svobodo (licentia poetica!), ravnati se, kadar čuti potrebo, tudi po izreki vzhodnih narečij. Sploh je značilno za celo razpravo, kako široko razteza meje, do katerih sme pesnik iti: posluhuje naj se vsake posebnosti, samo da se nahaja v kakšnem narečju; toda, česar nima nobeno narečje, tega pesniku tudi naš dr. Breznik ne dovoli pod nobenim pogojem. — Naj naštejemo tu nekaj svoboščin, ki jih, oprt na narodno izreko, dovoljuje slovnica pesniku. Kar se tiče besed, ki se pričenjajo s samoglasnikom u, n. pr. ubog, ubiti, ubijati . . ., jih pesnik lahko rabi ali dvo- tro- četverozložno, ali pa eno- dvo- trozložno, kakor zahteva verz: kajti oboje je v živi izreki utemeljeno. Isto velja za besede, ki jih pišemo z v (in naslednjim soglasnikom), n. pr. vsak, vdova, vzdigniti . . ., tudi te so v verzu lahko eno- dvo- trozložne, ali pa dvo- tro- četverozložne, ker je tudi to utemeljeno v izreki, bodisi v zapadni, bodisi v vzhodni. Isto velja za predlog v: dovoljeno je pesniku pisati in brati n. pr. v zorni mladosti, pa tudi, če potrebuje zloga: u zorni mladosti. Samo eno je prepovedano, namreč vè (n. pr. vè duši), ker nikjer